УДК 952.0(477) «18/19»

Капранов С. В.

ЯПОНОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДО 1991 РОКУ

Стаття містить нарис історії японознавства в Україні до проголошення незалежності в 1991 р. Обґрунтовано поділ її на чотири основні періоди: (1) перші спроби дослідження мови, культури, природи Японії (1870-1920 рр.); (2) період розвитку систематичних наукових досліджень (1920-1933 рр.); (3) період практично повної відсутності японознавчих досліджень (1933-1953 рр.); (4) період їх поступового відновлення (1954-1990 рр.).

Відродження і подальший розвиток сходознавства в незалежній Україні вимагає докладного вивчення історії цієї наукової галузі. Актуальність зазначеної теми засвідчує інтерес, який до неї проявляють українські науковці. Праці Л. Матвеєвої, Ю. Кочубея, Е. Циганкової, В. Кіктенка, Д. Урсу, Ю. Завгороднього та багатьох інших за останні десятиліття заповнили чимало «білих плям», повернули до наукового обігу імена і праці вчених, які в нелегких, часом нестерпних, умовах закладали фундамент сходознавчих дисциплін у нашій країні. Проте лишаються ще лакуни, нерозв'язані питання тощо, без яких неможливо відтворити повну картину. Одна з таких лакун - історія українського японознавства. У ній не має таких гучних імен, як А. Кримський у тюркології й арабістиці чи П. Ріттер в індології; можливо, тому воно мало привертає увагу дослідників. Але сьогодні японістика стала однією з провідних галузей сходознавства, що робить особливо актуальним вивчення її історії. Мета цієї статті - зібравши докупи розсіяні по численних статтях і монографіях відомості, окреслити загальний процес розвитку української японістики, виділити головні періоди її історії. Ми свідомо не включили до розгляду тих українських вчених, що працювали в діаспорі, бо це потребує окремого дослідження.

Неможливо точно визначити, коли в Україні вперше з'явилися відомості про Японію. Принаймні у XVIII ст. вони вже були. Так, у червні 1731 р. Єпіфаній Тихорський (пом. 2 липня 1731 р.) подарував бібліотеці Харківського колегіуму книгу перекладів різними мовами молитви «Отче наш», видану в Аугсбурзі. Там згадано також японську мову (Japanica), хоча сам переклад відсутній [1]. У бібліотеці ректора того ж Харківського колегіуму Лаврентія Кордета (1720-1781) були книги з географії Японії [2]. Проте перші відомі нам спроби вивчати Японію, її мову та культуру в Україні датуються 1860-ми роками. Вони були розпочаті у Харківському університеті В. Шерцлем, П. Савченком та А. Красновим.

Вікентій Шерцль (1843-1906), чех за походженням, випускник Празького університету, відомий насамперед як санскритолог. Японську та китайську мови він вивчав у Лондоні у 1865 р. У Харкові В. Шерцль викладав з 1869 р., а з 1870 по 1884 рр. очолював кафедру порівняльної граматики індоєвропейських мов. Відомо, що він звертався до керівництва філологічного факультету з проханням про відрядження до Китаю та Японії з метою розробити підручники з мов цих країн, але зазнав невдачі [3]. П. Савченко, член Товариства дослідників природи Харківського університету, перебував у Японії під час навколосвітньої подорожі, здійсненої ним у 1876-1877 рр. на кліпері «Гайдамака». Він привіз до Харкова колекцію зразків японської фауни [4]. Відомий географ і ботанік Андрій Краснов (1862-1914) був професором у Харківському університеті в 1889-1912 рр. Він присвятив Японії перший том своєї фундаментальної праці «Чайные округи субтропических областей Азии», опублікованої в Санкт-Петербурзі в 1897 р. Цікавість А. Краснова до Японії не обмежувалась ботанікою: у своїх подорожніх нотатках він приділив увагу японській культурі, а в грудні 1903 р. опублікував у газеті «Южный край» статтю, присвячену японській зовнішній політиці - «Чи потрібні японцям Маньчжурія та Корея?» [5].

Велику колекцію японських, китайських і корейських речей передав Харківському технічному товариству І. Гогунцов. Пізніше вона була передана Харківському університету. Етнографічний музей (заснований у 1902 р.) та міський музей також мали значні японські колекції [6].

Капранов С. В., 2007

Ще один центр японознавства почав формуватися в Києві на початку XX ст. Відомо, що Київська духовна академія мала зв'язки з Японією з середини XIX ст. Деякі її випускники були місіонерами в Японії: перший з відомих нам, о. Анатолій (його прізвище поки що нам не вдалося з'ясувати) прибув до Хакодате 1872 р. [7]. Серед студентів КДА були японці, що навернулися до православ'я. Найвідоміший з них - Конісі Масутаро (у хрещенні Данило Петрович Конісі, 1862-1940), що згодом переклав російською «Дао де цзін» і став послідовником Л. Толстого; ще один - Сенума Какутаро (у хрещенні Іван Акімович Сенума), перекладач російської літератури японською мовою [8]. На жаль, сьогодні нам нічого не відомо ані про японознавчі студії в КДА, ані про викладання там японознавчих дисциплін.

Значно більше відомо про японознавство в Київському комерційному інституті. Студент цього інституту С. Новаківський їздив до Японії 1911 р. і перебував там три місяці. На основі зібраних ним матеріалів було розроблено курс географії та етнографії Японії. У Токіо в 1918 р. вийшла російською мовою його книга «Япония и Россия» [9]. Відомо також, що він написав довідник «Вся Японія», який, проте, не було видано через брак коштів. Перебуваючи в Японії, Новаківський познайомився з Накаямою Іцудзо і запросив його викладати японську мову в Києві, але керівництво Комерційного інституту відмовилося від цієї пропозиції [10]. Замість Накаями викладати японську в Комерційному інституті був запрошений Микола Конрад (1891-1970), пізніше відомий вчений. Тоді він щойно закінчив Петербурзький університет; отже, саме в Києві патріарх російської японістики розпочав свою академічну кар'єру. У 1913-1914 навчальному році М. Конрад викладав тут японську й читав курс лекцій з етнографії Далекого Сходу. Потім він був направлений Російською академією наук у відрядження до Кореї і до Києва вже не повернувся. На посаді викладача японської його заступив у 1916-1917 навчальному році японець Таціба на Міцідзо. Троє з київських студентів М. Конрада здійснили подорожі до Японії - це Аркадій Артамонов, Мейра Коган (у 1914 р.) і Олександр Клєтний (двічі, у 1914 та 1915 рр.). М. Коган досліджував японську кераміку в Токіо, О. Клєтний - лісове господарство Японії; він навіть написав з цього питання книжку (неопубліковану і нині втрачену) [11].

Ще одним місцем, де в XIX ст. виник інтерес до Японії, була Одеса. Свідченням цього є російсько-китайсько-японський розмовник, призначений для торговців і моряків, що вийшов тут друком 1900 р. Автор його лишився невідомим [12]. Треба додати, що у Новоросійському університеті з 1884 по 1886 р. викладав В. Шерцль [13], хоча немає відомостей, чи він викладав японську мову.

На якісно новий щабель розвитку японознавство в Україні вийшло у 1920-ті рр. У 1924 р. у Київському торговельно-промисловому технікумі розпочав роботу семінар сходознавства під керівництвом відомого китаїста Бориса Курца (1885-1934?). Він порушив тему японської політики в Азії в праці «Схід, імперіялізм та СРСР». Серед учасників семінару були Г. Шмігельський і Д. Коваль, які досліджували російсько-японські стосунки, К. Попов, який вивчав японську торгівлю (згодом він переїхав до Москви і став відомим японістом), та І. Фалькович, який прочитав доповідь про японську політику в Тихоокеанському регіоні. Ще один подібний семінар діяв у Київському інституті народного господарства. На ньому з доповіддю про японську економіку виступив студент цього інституту Черніс [14].

Новий поштовх до розвитку українське сходознавство отримало після створення Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС) у 1926 р. її головний осередок був у Харкові, вона мала дві філії - у Києві та Одесі. З'явилися спеціалізовані друковані видання - «Бюлетень ВУНАС» (1926-1927 рр.), журнал «Східний світ» (з 1927 р.), перейменований у 1930 р. на «Червоний Схід». Асоціація встановила контакти з Імператорською академією у Токіо та кількома іншими японськими науковими інституціями [15]. У 1926 р. при ВУНАС у Харкові та Києві відкрилися курси східних мов. У Харкові діяло відділення японської мови, де навчалося 69 студентів. 1929 р. курси отримали назву Українських державних курсів сходознавства, а 1930 р. їх було перетворено на Український вечірній технікум сходознавства та східних мов [16]. Там працювали Федір Пущенко, філолог і викладач японської мови, та Олександр Кремена. У 1926 р. Ф. Пущенко видав перший український підручник японської мови, написаний ним ще у 1918 р. Він був талановитий педагог: за півроку навчання його студенти вже були здатні спілкуватися й розуміти його пояснення японською мовою [17]. Він також написав статтю «Про японське письменство» та переклав кілька японських казок: «Жаба з Осаки і жаба з Кіото», «Мацуямське свічадо» («Східний світ», 1927, №1) та «Імення котові» («Бюлетень ВУНАС»). Олександр Кремена (1903-1943) був географ і літературознавець [18]. У 1931 р. він видав працю «Японська лірика

феодальної доби», яка включала його переклади класичної японської поезії українською. Також він вів японознавчий семінар в Українському науково-дослідному інституті сходознавства [19].

Тут варто згадати про переклади японської літератури українською мовою, які також становлять невід'ємну частину японознавства. Першим таким перекладом, наскільки відомо, була збірка японських казок, видана у Львові 1926 р. Антоном Лотоцьким (1881-1949) [20]. Наразі невідомо, чи він володів японською; вірогідно, що це був переклад з якоїсь європейської мови. У 1930-ті рр. в Україні з'явилася низка перекладів творів японської «пролетарської літератури» [21]. У 1932 р. вийшло два романи: «Текстильник Коодзі» В. Хосої [22] та «Вулиця без сонця» Токунаги Наосі [23]. Останній роман перекладено Євгеном Касьяненком, проте не безпосередньо з японського оригіналу, а з німецького перекладу 1930 р. [24]. Ще один твір того ж автора - «Голод за багатого врожаю» було надруковано у фрагментах у журналі «Червоний шлях» (1933, №7) у перекладі К. Накаґакі та Г. Носкіна [25]. Того ж самого року в Харкові вийшла друком збірка коротких творів японських «пролетарських» письменників [26]. Вона містить роман «Крабоконсервна факторія» та оповідання «П'ятнадцяте березня 1928 року» Кобаясі Такідзі (1903-1933), роман «Токіо - місто безробітних» та оповідання «Комітет підвищення продуктивності» вже загаданого Токунаги Наосі (Сунао), а також оповідання «Чоловік, що не аплодував» Фудзіморі Сейкіці (1892-1978). Ім'я перекладача (перекладачів?) залишилося невідомим.

Є свідчення й про дослідження японського мистецтва. У 1929 р. ВУНАС і Харківський художньо-історичний музей організували спільну виставку «Мистецтво Сходу». Роком раніше у журналі «Всесвіт» була надрукована стаття Т. Івановської «Японські статуетки» [27]. Т. Івановська - відома дослідниця східного мистецтва; пізніше вона завідувала кабінетом східного мистецтва у Харківській державній картинній галереї.

Але найбільше в ті роки завдяки підтримці радянського режиму розвивався політико-економічний напрям. Такі дослідження, часом разом зі звичайною пропагандою, велися в Києві, Харкові та Одесі. У київському відділенні ВУНАС у 1928 р. було створено Далекосхідну секцію, зосереджену на вивченні сільського господарства країн регіону. В її рамках Ісаак Трегубов (1922-1959), крім японознавства, досліджував японське земельне законодавство [28]. У співавторстві з Л. Уліцьким він оприлюднив у «Червоному Сході» (1929, №3) статтю, присвячену нафтовій проблемі в Японії. Статтю Б. Раскіна про аграрні проблеми в Японії було надруковано в «Червоному Сході» (1931, № 1-2). В Одеській філії ВУНАС, у рамках політико-економічного відділу діяв далекосхідний цикл: Ю. Астапов вивчав японську політику в Китаї [29], М. Шаргородський - стосунки Японії з СРСР, М. Ужвій - Тихоокеанську проблему, Є. Борочін - докапіталістичну Японію, а В. Маслов - аграрну проблему в Японі [30]. Для популяризації знань про країни Азії члени ВУНАС виступали з лекціями в робітничих клубах. Так, Г. Тотін виступив з лекцією про сучасну Японію, а М. Лебедев - про парламентські вибори в Японії [31].

Порівняно з іншими сходознавчими дисциплінами, як-от тюркологією, арабістикою, індологією тощо, японознавство в Україні в той період перебувало на початковій стадії розвитку. І все ж за 8 років було закладено базу, на основі якої міг би відбутися подальший розвиток японознавчої науки. Проте не так сталося: ці перші пагони було брутально знищено. У 1930 р. розпущено ВУНАС [32], а в 1933 р. - закрито інші сходознавчі заклади в Україні. «Червоний Схід» перестав виходити у 1931 р. Більшість сходознавців були репресовані, у т. ч. Ф. Пущенко, який загинув у таборах [33].

Настав «темний» період в історії українського сходознавства. Затавроване як «націоналістичне», воно фактично стало забороненою темою в науці. Наскільки можна судити, жодних японознавчих студій в Україні тривалий час взагалі не було. Щоправда, у Харківському університеті та Харківському педагогічному інституті після II світової війни почали викладати історію країн Азії та Африки під назвою «Історія колоніальних і залежних країн»; після перерви у 1947-1948 рр. цей курс було перетворено на два - «Нова історія країн Сходу» та «Історія країн Сходу в середні віки». За весь період 1934—1968 рр. видано лише три книжки японських письменників в українському перекладі. Одна з них - перевидання «Крабоконсервної факторії» Кобаясі Такідзі (1934 р.) [34]; друга - «Тихі гори» Токунаги Сунао, перекладена Г. Коваленком з російського перекладу 1952 р. [35]; нарешті, третя - переклад роману «Води Хаконе» Такакури Теру, зроблений, вірогідно, також з російського видання [36].

У часи хрущовської «відлиги» у Харкові відомий арабіст Андрій Ковалівський - один з небагатьох ветеранів ВУНАС, який пережив репресії

і знайшов у собі сили повернутися до науки, - зібрав навколо себе науковців, що цікавилися Азією. У 1954 р. до аспірантури Харківського університету вступив перший японіст - Яків Побіленський, який народився 1922 р. на Сумщині й вивчав японську мову та історію у Хабаровську. У 1959 р. він захистив у Харкові кандидатську дисертацію «Боротьба японського народу за мир та незалежність (1949-1955 рр.)», в якій ретельно проаналізував японські джерела. Я. Побіленський опублікував дві статті з цієї теми у «Трудах історичного факультету ХДУ». Після закінчення аспірантури до 1968 р. він викладав у Харківському університеті, потім - у Полтаві в педагогічному інституті. З досліджуваної теми ним було написано понад 30 праць [37].

У 1961 р. сталася важлива подія: у Харкові А. Ковалівський спромігся видати «Антологію літератур Сходу», яка включала в себе деякі переклади з японської, що виходили до 1934 р. Проте сподівання на відродження сходознавства в Україні у 1960-ті рр. виявилися марними. Створений у 1964 р. при Інституті історії АН УРСР відділ країн зарубіжного Сходу проіснував лише рік [38]. Щоправда, його було відновлено у 1970 р., а в 1978 переведено в Інститут соціально-економічних проблем зарубіжних країн [39]. Згідно з тогочасними ідеологічними пріоритетами дослідження у цьому відділі були зосереджені на країнах, що розвиваються, та соціалістичних і національно-визвольних рухах, тож для японознавства місця там не було. Однак у 1970-х роках спостерігався повільний, але розвиток.

У Львові деяку увагу Японії приділяв історик-китаїст Роман Бродський (1907-1992), уродженець м. Миколаєва, що викладав у Львівському університеті [40]. У праці «Нова історія країн Азії і Африки (1871-1917)», написаній у співавторстві з 3. Енольським, дві з 19 глав присвячено Японії [41]. Історією Японії займався також А. Огнєв [42].

Значно більші успіхи були у галузі перекладу японської літератури. Починаючи з 1969 р., кількість перекладів різко зросла. Змінилися вони й якісно: по-перше, тепер це були переклади безпосередньо з японської; по-друге, увага перекладачів перемістилася з «пролетарських письменників» на класиків нової японської літератури (Нацуме Сосекі, Акутагава Рюноске) та видатних письменників сучасності - модерніста Абе Кобо, першого Нобелівського лауреата Японії Кавабату Ясунарі та ін.

Піонером у перекладі японської літератури став Іван Дзюб, який представив українському читачеві твори Абе Кобо, Акутагави Рюноске, Нацуме Сосекі, Кіти Моріо, Фукунаги Такехіко та Кагі Отохіко. Кілька творів з японської переклав Іван Чирко (1922-2004), відомий переважно як китаїст. Серед них - роман Арісіми Такео «Жінка» [43]. Ігор Дубінський переклав кілька фантастичних оповідань Хосі Сін'їці і роман Ое Кендзабуро. Перекладами японської поезії займалися Микола Лукаш, Омелян Масикевич, Геннадій Турков та Мирон Федоришин. Завдяки їхній праці з'явилися українські переклади Мацуо Басьо, Ісікави Такубоку та ін.

У 1972 р. в Київському державному університеті ім. Т. Шевченка за ініціативи декана філологічного факультету було запроваджено програму викладання японської мови [44]. Її викладав В. Резаненко, який також досліджував семантичну структуру ієрогліфічної писемності. 1978 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему «Психолінгвістичні механізми сприйняття ієрогліфічних знаків». У 1987 р. він здійснив подорож до Китаю з метою вивчити походження ієрогліфів [45]. У 1970-1980-ті рр. ним було написано низку наукових статей, а також унікальний семантичний словник китайсько-японських ієрогліфів у трьох томах (лише два з них було видано мізерним накладом) [46].

На цей же час припадає початок дослідницької праці в Києві Б. Яценка, спеціаліста з економічної географії Японії; його перу належать також статті про японських письменників і поетів в УРЕ та Українській літературній енциклопедії [47].

В Одесі осередком японознавства став Музей західного та східного мистецтва (заснований у 1965 р.). У 1976 р. відділ східного мистецтва очолила О. Шелестова, дослідниця японського мистецтва, учениця відомої російської дослідниці Т. Григор'євої. Своєрідним визнанням українського сходознавства стала публікація у Москві в одному з японознавчих наукових збірників статей О. Шелестової та львів'янина М. Федоришина [48]. У середині 1980-х рр. в Одесі з'явилось японське відділення на Державних курсах іноземних мов. Його засновник, ентузіаст японської мови й культури А. Гольша, та викладачі - Н. Рахім, Юміко Новіцька, А. Трехсвятський утворили неформальний осередок японознавства, пізніше - Одеський японський клуб.

Отже, бачимо, що в період від 1870-х до 1920-х рр. у різних містах України - Харкові, Києві, Одесі - виникає зацікавлення Японією. Відбуваються перші подорожі до цієї країни, зав'язуються контакти, з'являються перші спроби

японознавчих досліджень і викладання японознавчих дисциплін. Проте систематичні наукові дослідження почалися в 1920-ті рр. У цей період японознавство виділилося в окрему наукову дисципліну, було закладено фундамент японознавчої освіти, сформувалося коло вчених, почали виходити перші спеціальні наукові праці та перші переклади з японської українською мовою, у т. ч. зроблені безпосередньо з оригіналу. Серед японознавців цього періоду чільне місце посідають Ф. Пущенко та О. Кремена. Однак цей розвиток брутально перервали сталінські репресії у 1933 р., і до 1950-х рр. японознавства в Україні практично не існувало. Згодом починається поступове відродження - спочатку в історичній науці (Я. Побіленський), пізніше, у 1970-ті рр. відновлюється викладання японської мови, з'являються праці з мистецтвознавства і культурології (О. Шелестова, М. Федоришин), географії (Б. Яценко), мовознавства (В. Резаненко). Особливо успішно у цей період перекладається японська література. Саме тоді, у 1970-1980-ті рр. сформувалося коло японістів, які сьогодні становлять ядро українського японознавства. Відтак в історії японознавства в Україні до 1991 р. можна виділити чотири основні періоди: (1) перші спроби дослідження мови, культури, природи Японії (1870-1920 рр.); (2) період розвитку систематичних наукових досліджень (1920-1933 р.); (3) період практично повної відсутності японознавчих досліджень (1933-1954 рр.); (4) період їх поступового відновлення (1954-1991 рр.).

Характерною рисою українського японознавства протягом усього розглянутого періоду можна назвати орієнтацію на сучасність: у період до 1917 р. це було зумовлено комерційними чинниками, у 20- та 60-70-ті рр. - ідеологічним тиском панівного режиму. Класичне японознавство (філологія, вивчення традиційної культури, класичної та середньовічної літератури тощо) представлене лише поодинокими працями. Таке викривлення розвитку, безперечно, відбиває несамостійний, провінційний характер української науки як у складі Російської імперії, так і Радянського Союзу: фундаментальні дослідження були зосереджені в Москві та Санкт-Петербурзі (Ленінграді).

1. *Ковалівськип А.* Вивчення Сходу в Харківському університеті та Харкові у XVIII - XX віках // Антологія літератур Сходу.- Харків: Вид-во Харківського університету, 1961.-С. 12.
2. Там само.- С. 15.
3. *Кіктенко В. О.* Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII - перша половина XX ст.: дослідження, матеріали документи.- К.: Вид-во Інституту сходознавства НАН України, 2002.- С. 84-85.
4. *Ковалівськип А.* Вказ. праця.- С. 65-66.
5. Там само.- С. 67-69.
6. Там само.-С. 64-65, 113.
7. *Иванова Г. Д.* Архиепископ Николай и его японские ученики // Из истории общественной мысли Японии XVIII-XIX вв.- М.: Наука, 1990.- С. 194.
8. Там само.- С. 196, 205-206.
9. Див. посилання у кн.: *Бондаренко И. П.* Русско-японские языковые взаимосвязи XVIII века.- Одесса: Астропринт, 2000.- С. 360.
10. *Кіктенко В. О.* Вказ. праця.- С. 87-88.
11. Там само.-С. 88-97.
12. Там само.- С. 82.
13. *Урсу Д.* З історії сходознавства на Півдні України *II* Східний світ.- К., 1994.- № 1-2.- С. 135-150.
14. *Фалькович И.* К истории советского востоковедения на Украине // Народы Азии и Африки.- М., 1966.- Вып. 4.- С. 271-272; *Кіктенко В. О.* Вказ. праця.- С.131-134.
15. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства. 1926-1929.- Харків, 1929.- С. 32 (далі - ВУНАС, 1929).
16. *Ковалівськип А.* Вказ. праця.- С. 83-84.
17. Там само.- С. 84.
18. Антологія літератур Сходу.- Харків, 1961.- С. 420 (далі-Антологія...).
19. *Циганкова Е. Г.* Український науково-дослідний інститут Близького Сходу (1930-1933) // Сходознавство. К., 1999,-Вип. 7-8.-С. 6.
20. *Жуковський А.* Японія // Енциклопедія українознавства.- Львів: НТШ, 2000.- Т. 10.- С. 3978-3981.
21. «Пролетарська література» (япон.プロレタリア文学) – напрям у японській літературі у 1920-1930-х рр., заснований Комуністичною партією Японії. Зазнав сильного впливу радянської літератури соціалістичного реалізму.
22. Цю книгу нам знайти не пощастило. Повне ім'я автора і ім'я перекладача наразі невідомі.
23. Справжнє ім'я – Токунага Сунао (徳永直, 1899–1958). Роман «Вулиця без сонця» (太陽のない街) написаний у 1928–1929 рр.
24. *Tokunaga N.* Die Strasse ohne Sonne. Ein japanischer Arbeiter-Roman / Übersetzer: K. Itow und A. Raddatz.- Berlien-Wien-Zürich: Internationaler Arbeiter-Verlag, 1930.- 314 S. Книга вийшла як 5-й том серії «Der Internationale Roman» з післямовою, підписаною «Японською революційною групою в Німеччині». Це видання було ласкаво надано нам п. Хіраю Хіраку.
25. Передруковано в: Антологія...- С. 327-330.
26. *Кобаясі Т., Токунага Н., Фудзіморі С.* Японія (збірка).- Х.: Український робітник, 1933.- 292 с (Література світової революції).
27. *Ковалівськип А.* Вказ. праця.- С. 113-114.
28. *Кіктенко В. О.* Вказ. праця.- С. 109-110.
29. *Кіктенко В. О.* Вказ. праця.- С. 110; ВУНАС, 1929.- С. 12.
30. ВУНАС, 1929.- С. 12; Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства. Одеська філія. 1926-1930.- Одеса, 1930.
31. ВУНАС, 1929.-С. 29.
32. *Циганкова Е. Г.* Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства. Харківський центр // Східний світ.- К., 2000.-№ 2.-С. 81.
33. *Славутич Я.* Розстріляна муза.- К.: Либідь, 1992.— С. 23.

34. *Жуковський А.* Цит. праця.
35. *Токунага С.* Тихі гори / Пер. Г. Коваленко.- К.: Радянський письменник, 1954. Щодо мови, з якої зроблено переклад, див.: Антологія...- С. 419.
36. *Такакура Т.* Води Хаконе.- К.: Держлітвидав, 1955.— 272 с. Пор.: *Такакура Т.* Воды Хаконэ / Пер. И. Львовой.- М.: Изд. иностранной лит., 1954.- 280 с.
37. *Ковалівський А.* Цит. праця.- С. 100, 102, 105-106; *Милибанд С. Д.* Библиографический словарь отечественных востоковедов. М.: Наука, 1977.- Кн. 2.- С. 246.
38. *Цыганкова Е. Г.* Сходознавча традиція в Україні 1950-1990 рр. *Іі* Сходознавство.- К., 2002.- Вип. 17-18.- С. 128-130.
39. Там само.- С. 131-132.
40. *Кікшенко В. О.* Вказ. праця.- С. 154.
41. *Бродський Р. М., Енольський З. А.* Нова історія країн Азії і Африки (1871-1917).- Львів, 1986.- 333 с
42. *Кочубей Ю.* Востоковедение на Украине *Іі* Востоковедные центры в СССР. (Азербайджан, Армения, Грузия, Украина).- М., 1988.- Вип. 1.- С. 104.
43. Бібліографію див. у статті: Івану Корнійовичу Чирко 80 років *Іі* Україна - Китай.- К., 2002.- № 1 (5).- С. 45.
44. *Резаненко В. Ф.* Україна - Японія // Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин.- К.: Українська видавнича спілка. 2001.- Вип. 1.- С. 176.
45. *Резаненко В. Ф.* Вказ. праця.- С. 173.
46. Томи вийшли під різними назвами. Перший том: *Резаненко В. Ф.* Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности.- К.: УМК ВО, 1988.- 356 с; Другий том: *Резаненко В. Ф.* Семантические элементы знаков иероглифической письменности.- К.: УМК ВО, 1989.- 356 с.
47. *Резаненко В. Ф.* Україна - Японія.- С. 173.
48. *Шелестова Е.* Эстетика и религия японцев как противоречиво функционирующая целостность // Человек и мир в японской культуре.- М.: Наука, 1985.- С. 258-265; *Федоришин М.* Діалог мировоззрений // Там само.- С. 247-257.

S. Kapranov

JAPANESE STUDIES IN UKRAINE: MAIN STAGES OF DEVELOPMENT BEFORE 1991

The article contains an outline of the history of Japanese Studies in Ukraine before the declaration of independence in 1991. It is argued that the history of Japanese Studies in Ukraine can be divided roughly into four following periods: (1) the earliest attempts to study the language, the culture, and the nature of Japan (1870-s-1920-s); (2) the period of the development of systematic scholarly studies (1920-s- 1933); (3) the 'Dark Ages' of Japanese Studies in Ukraine (1933-1953); (4) the period of the gradual reestablishment (1954-1990).